

PENGENALAN

Perkahwinan merupakan satu aspek yang mempengaruhi sebahagian besar kehidupan manusia. Hasil daripada perkahwinan antara seorang lelaki dengan seorang perempuan dan dengan lahirnya anak-anak hasil daripada perkahwinan tersebut, akan terbentuklah sebuah keluarga baru. Melalui perkahwinan juga menyebabkan terjalinnya hubungan antara dua buah keluarga iaitu keluarga suami dan keluarga isteri.

Terdapat banyak perubahan dalam proses pembentukan keluarga Melayu di mana adat-adat seperti merisik, meminang, bersanding dan sebagainya tidak begitu diamalkan lagi. Dari segi pemilihan pasangan misalnya telah ada kelonggaran jika dibandingkan dengan zaman dahulu di mana penentuan dan pemilihan suami isteri terletak di dalam tangan orang tua. Sekarang, kebanyakan daripada pasangan dipilih sendiri atas dasar suka sama suka.

Bagi melihat perubahan yang dialami oleh keluarga Melayu, satu kajian telah dibuat ke atas masyarakat luar bandar. Kajian ini dilakukan di sebuah kampung yang mengamalkan sistem kekeluargaan kognatik atau dwisisi. Mengikut Fox, R. (1973) dalam masyarakat kognatik, keturunan dikira daripada kedua-dua belah pihak ibu dan bapa. Namun begitu kekuasaan lebih banyak terletak di tangan lelaki. Sudah menjadi kelaziman, bapa adalah ketua rumahtangga dan bertugas mencari rezeki dan menyediakan perbelanjaan keluarga. Isteri pula berperanan menguruskan rumahtangga dan mendidik anak-anak. Jalinan

tugas antara suami isteri yang padu mewujudkan sebuah keluarga yang harmoni.

1.1 Tujuan dan Bidang Kajian

Kajian ilmiah ini dibuat ke atas masyarakat Melayu di Kampung Pengkalan Keriang, Mukim Lepai, Alor Setar, Kedah. Tujuan kajian ini ialah untuk:

- i. Meneliti proses-proses pembentukan keluarga terutama aspek-aspek kehidupan yang mempengaruhi pembentukan keluarga penduduk di situ.
- ii. Melihat bentuk-bentuk keluarga yang wujud dalam masyarakat kampung dan kestabilan keluarga dalam masyarakat Melayu.
- iii. Menganalisa tentang adat perkahwinan yang kini telah mengalami perubahan daripada bercorak tradisional kepada bercorak moden. Setengah-setengah daripada adat lama ditinggalkan dan terdapat pengaruh-pengaruh baru yang wujud adat perkahwinan masyarakat kajian.
- iv. Menganalisa struktur kekeluargaan masyarakat Melayu di kawasan luar bandar. Didapati masyarakat kampung kajian mengamalkan sistem kekeluargaan kognatik atau dwisisi.
- v. Melihat bagaimana tiap-tiap anggota masyarakat itu menyusuralurkan hubungan antara mereka dan pertalian-pertalian yang wujud antara ahli keluarga dalam kampung.

1.2 Kaedah Penyelidikan

Untuk mengumpulkan data-data serta bahan-bahan yang diperlukan dalam kajian ini, satu kerja lapangan telah dijalankan. Kerja lapangan ini dilakukan semasa cuti akhir semester sesi 1990/91.

Dalam kajian ini pengkaji telah memilih 40 keluarga sebagai sampel. Responden yang dikaji ialah keseluruhan ketua keluarga yang terdapat di kampung tersebut. Pengkaji telah menggunakan kaedah temubual. Dalam kaedah ini, pengkaji menyoal responden secara terus dan ini membolehkan pengkaji mengulangi sesuatu soalan semula apabila jawapan yang diperolehi menunjukkan bahawa responden tersalah faham.

Majoriti yang ditemubual adalah kaum ibu atau isteri kerana mereka mempunyai banyak masa lapang dan sesuai untuk ditemubual jika dibandingkan dengan kaum lelaki atau bapa. Cara ini dilakukan kerana hampir kesemua responden telah mengenali pengkaji.

Sebelum menemubual responden, pengkaji telah menyediakan rangka soalan terlebih dahulu supaya setiap responden ditanya soalan yang sama. Soalan-soalan yang dikemukakan adalah berkaitan dengan taraf pendidikan, jumlah ahli keluarga, pendapatan dan lain-lain lagi yang berkaitan dengan kajian. Dengan menggunakan senarai soalan yang telah ditentukan, 40 daripada 56 keluarga di kampung itu telah dijadikan sampel. Temubual diadakan di rumah responden sendiri.

Selain daripada itu, pengkaji juga menggunakan perpustakaan sebagai tempat rujukan terutamanya kepada bahan-bahan yang berkaitan dengan keluarga Melayu serta buku-buku yang berhubungan dengan kajian.

1.3 Masalah Kajian

Sepanjang kajian dijalankan tidak banyak masalah yang timbul kerana kampung itu adalah kampung pengkaji sendiri. Oleh kerana pengkaji berasal dari kampung, kawasan kajian, kebanyakan daripada responden telah mengenali pengkaji.

Setengah daripada responden yang ditemubual, cuba menceritakan perkara-perkara terbaru mengenai keluarganya yang tidak lagi diketahui oleh pengkaji. Ini menyebabkan kadangkala jawapannya menyimpang jauh dari soalan yang ditanya. Masalah gangguan dari tetamu sering juga dihadapi oleh pengkaji menyebabkan cerita-certia dan maklumat-maklumat yang diberi terhenti di pertengahan jalan. Keadaan begini mengakibatkan satu-satu temubual mengambil masa yang lama.

Untuk melihat sikap dan pandangan responden mengenai satu-satu aspek kehidupan yang sensitif juga menghadapi kesulitan. Umpamanya dalam soalan mengenai perceraian, responden yang pernah bercerai agak keberatan untuk menceritakan tentang masa lalunya kepada pengkaji.

Responden juga kadangkala memberikan jawapan secara agak-agak sahaja. Contohnya apabila ditanya tentang pendapatan, adalah didapati jarang sekali ada responden yang bersedia memberikan jumlah yang tepat pendapatan bulanan mereka. Ada juga di antara mereka yang terlalu berahsia sehingga menjadikan pengkaji teragak-agak untuk mengajukan soalan selanjutnya.

1.4 Latarbelakang Kampung

i. Kedudukan Kampung

Kawasan kajian ialah Kampung Pengkalan Keriang, di daerah Kota Setar. Jarak kampung ini dengan bandar Alor Gajah lebih kurang 8 kilometer. Di Mukim Lepai sahaja terdapat buah kampung lagi. Di antara kampung-kampung itu termasuk

1. Kampung Kubang Tampang
2. Kampung Kubang Lintah
3. Kampung Masjid Lama
4. Kampung Padang Watt
5. Kampung Terong Asam
6. Kampung Hutan Kandis

Pekan yang berhampiran dengan kawasan kajian ada Bukit Pinang dan Pekan Langgar. Kedua-dua pekan inilah yang menjadi tumpuan penduduk untuk membeli barang-barang keperluan. Di Pengkalan Keriang sendiri pun terdapat sebuah kedai runcit

ii. Ekonomi

Kawasan ini merupakan kawasan penanaman padi. Berapakah dikatakan 100% daripada penduduknya terlibat dalam kerja-kerja hal-hal yang bersangkutan dengan tanaman padi sawah sama ada langsung atau tidak langsung.

Selain daripada mengerjakan sawah padi, untuk mendapatkan pendapatan mereka melakukan kerja-kerja sampingan seperti berniaga dan bercucuk tanam. Jumlah pendapatan mereka dia

1.4 Latarbelakang Kampung

i. Kedudukan Kampung

Kawasan kajian ialah Kampung Pengkalan Keriang, Mukim Lepai di daerah Kota Setar. Jarak kampung ini dengan bandar Alor Setar lebih kurang 8 kilometer. Di Mukim Lepai sahaja terdapat beberapa buah kampung lagi. Di antara kampung-kampung itu termasuklah:

1. Kampung Kubang Tampang
2. Kampung Kubang Lintah
3. Kampung Masjid Lama
4. Kampung Padang Watt
5. Kampung Terong Asam
6. Kampung Hutan Kandis

Pekan yang berhampiran dengan kawasan kajian adalah Pekan Bukit Pinang dan Pekan Langgar. Kedua-dua pekan inilah yang menjadi tumpuan penduduk untuk membeli barang-barang keperluan. Di Kampung Pengkalan Keriang sendiri pun terdapat sebuah kedai runcit.

ii. Ekonomi

Kawasan ini merupakan kawasan penanaman padi. Boleh dikatakan 100% daripada penduduknya terlibat dalam kerja-kerja dan hal-hal yang bersangkutan dengan tanaman padi sawah sama ada secara langsung atau tidak langsung.

Selain daripada mengerjakan sawah padi, untuk menambahkan pendapatan mereka melakukan kerja-kerja sampingan seperti buruh binaan, berniaga dan bercucuk tanam. Jumlah pendapatan mereka dianggarkan

1.4 Latarbelakang Kampung

i. Kedudukan Kampung

Kawasan kajian ialah Kampung Pengkalan Keriang, Mukim Lepai di daerah Kota Setar. Jarak kampung ini dengan bandar Alor Setar lebih kurang 8 kilometer. Di Mukim Lepai sahaja terdapat beberapa buah kampung lagi. Di antara kampung-kampung itu termasuklah:

1. Kampung Kubang Tampang
2. Kampung Kubang Lintah
3. Kampung Masjid Lama
4. Kampung Padang Watt
5. Kampung Terong Asam
6. Kampung Hutan Kandis

Pekan yang berhampiran dengan kawasan kajian adalah Pekan Bukit Pinang dan Pekan Langgar. Kedua-dua pekan inilah yang menjadi tumpuan penduduk untuk membeli barang-barang keperluan. Di Kampung Pengkalan Keriang sendiri pun terdapat sebuah kedai runcit.

ii. Ekonomi

Kawasan ini merupakan kawasan penanaman padi. Boleh dikatakan 100% daripada penduduknya terlibat dalam kerja-kerja dan hal-hal yang bersangkutan dengan tanaman padi sawah sama ada secara langsung atau tidak langsung.

Selain daripada mengerjakan sawah padi, untuk menambahkan pendapatan mereka melakukan kerja-kerja sampingan seperti buruh binaan, berniaga dan bercucuk tanam. Jumlah pendapatan mereka dianggarkan

di antara \$200 - \$400 sebulan.

Pendapatan bagi setiap keluarga dapat diukur melalui keluasan tanah sawah yang mereka miliki. Jika tanah sawahny luas, pendapatannya lebih banyak. Kekayaan satu-satu keluarga itu dapat juga dilihat melalui rumah mereka dan taraf pendidikan anak-anak. Keluarga yang mempunyai rumah yang agak besar dan ada anak yang berjaya melanjutkan pelajaran ke peringkat yang lebih tinggi adalah berpendapatan lebih tinggi jika dibandingkan dengan keluarga lain yang mempunyai rumah yang lebih kecil.

iii. Kemudahan Asas

Kemudahan asas telah lama dinikmati oleh penduduk di kampung ini. Hampir kesemua rumah mendapat bekalan air dan elektrik. Terdapat juga sekolah rendah, surau dan klinik bidan. Jalanraya bertar menyambungkan kampung ini dengan pekan-pekan kecil yang berhampiran. Perkhidmatan bas MARA Sdn. Bhd. yang melalui kampung ini memberi kemudahan pengangkutan kepada penduduk kampung untuk ke bandar Alor Setar. Talian telefon juga disediakan malah terdapat 5 buah keluarga telah memasang telefon di rumah mereka.

iv. Politik

Secara birokrasinya pentadbiran kampung terletak di bawah seorang Penghulu dan Ketua Kampung. Penghulu mengendalikan pentadbiran bagi keseluruhan kampung yang terletak di Mukim Lepai. Di setiap kampung pula ditempatkan seorang Ketua Kampung yang menjadi saluran kerajaan kepada penduduk-penduduk kampung.

Dalam menentukan seorang yang layak menjadi Ketua Kampung, terdapat beberapa kriteria yang diambil kira seperti parti politik, taraf pendidikan, pengalaman, pendapatan dan pekerjaan. Contohnya Ketua Kampung kajian adalah seorang guru sekolah. Beliau mempunyai pengaruh yang besar dalam masyarakat kampung kerana ia mempunyai kelebihan daripada aspek pendidikan, pendapatan dan kebolehan mengendalikan pentadbiran kampung. Satu aspek yang penting ialah Ketua Kampung itu adalah seorang penyokong parti politik kerajaan.

Di Kampong Pengkalan Keriang, terdapat 2 aliran penyokong parti politik iaitu PAS dan Barisan Nasional. Walaupun berlainan pendapat dalam politik, penduduk kampung tetap bekerjasama dan bersatu bagi menjaga keharmonian kampung. Hanya segelintir sahaja yang tidak mahu masuk campur dengan orang-orang yang berlainan parti politik dengannya. Contohnya apabila sesuatu kenduri diadakan di rumah penyokong Barisan Nasional beberapa orang daripada penyokong parti PAS tidak hadir atau tidak dijemput langsung.

1.5 Konsep Keluarga

Keluarga ialah ikatan yang wujud hasil dari perhubungan darah dan hubungan persemendaan. Menurut Murdock (1947), keluarga adalah satu kelompok sosial yang mempunyai ciri-ciri petempatan yang sama, kerjasama ekonomi dan pengembangan zuriat.

Keluarga merangkumi struktur hubungan kekeluargaan yang terdiri daripada sekurang-kurangnya sepasang suami isteri atau lebih dan seorang atau lebih anak yang telah diterima umum dan diakui sah serta halal. Keluarga mempunyai peranan dalam menentukan perlakuan

serta pembentukan kumpulan-kumpulan sosial.

Satu-satu keluarga terdiri daripada orang-orang yang berhubungan antara satu sama lain melalui perkahwinan atau dipanggil juga "Affinat/conjugal relationship" dan berhubungan melalui darah atau "consanguineal relationship" serta perhubungan melalui angkat. Boleh dikatakan semua masyarakat di dunia ini mengiktiraf kategori perhubungan sama ada perhubungan darah (keturunan), perkahwinan dan saudara angkat ini.

Perkahwinan membolehkan pembentukan keluarga iaitu yang terdiri daripada bapa, ibu dan anak-anak (keluarga asas). Lanjutan dari ini akan terdapatnya keluarga besar (extended family) yang terdiri dari sebuah keluarga asas dan anak-anak yang telah berkahwin serta cucu cicit yang tinggal bersama.

Keluarga merupakan asas bagi sebuah masyarakat kecil, yang dianggap sebagai satu institusi sosial yang paling unik dan padat di mana pasangan suami isteri dapat menjalankan tugas dan tanggungjawab masing-masing dengan penuh kerelaan dan kesedarannya. Menerusi keluargalah kesemua nilai-nilai kebudayaan disalurkan, personaliti seseorang dibentuk dan penyambungan tradisi nenek moyang yang diturunkan dari satu generasi ke satu generasi.

1.6 Pembentukan Keluarga

Terdapat beberapa proses tertentu yang perlu dilalui oleh setiap individu yang ingin membentuk keluarganya sendiri. Sudah menjadi kelaziman, apabila anak lelaki atau anak perempuan telah

dewasa, timbul keinginan di hati kedua ibubapa untuk mempunyai meanntu. Pada diri si anak pula mungkin sudah tertanam di hatinya ingin berkeluarga dan mempunyai rumah sendiri.

Apabila keinginan tersebut timbul, maka perkahwinan perlu dirancang. Secara teorinya proses pembentukan keluarga Melayu dimulai oleh amalan merisik untuk mencari jodoh atau pasangan bagi anak lelaki. Tujuannya ialah untuk mengetahui latarbelakang gadis yang hendak dipinang. Risikan dibuat dengan bertanyakan orang-orang yang terdekat dan mengenali gadis tersebut dan kemudiannya ibubapa si lelaki akan bertandang ke rumah gadis.

Setelah gadis yang dihajati telah didapati, merasai dilakukan pula untuk melihat sama ada jodoh itu serasi ataupun tidak. Jika tidak serasi, gadis itu tidak dipinang tetapi sebaliknya jika ada keserasian antara keduanya, tindakan selanjutnya ialah meminang gadis tersebut. Peminangan dilakukan dengan menghantar cincin pertunangan bersama sirih junjung dan hantaran lainnya. Apabila pinangan diterima, penentuan hantaran belanja dibuat dan tarikh perkahwinan ditentukan.

Di hari majlis perkahwinan, berbagai adat pula mesti dilakui oleh seorang pengantin perempuan. Malam sebelum hari perkahwinan majlis berinai diadakan. Di hari perkahwinan pula, pengantin dijampi oleh mak andam untuk menaikkan seri muka. Kemudian istiadat bercukur diadakan di mana anak rambut dan bulu roma di muka dan di bahagian-bahagian lain seperti di leher dan tangan dicukur. ketika berandam inilah dara seseorang pengantin diketahui. Banyak

kaedah yang digunakan oleh mak andam dalam menentukan dara seseorang pengantin. Biasanya jampi dan doa digunakan.

Setelah semua adat ini dilalui, pengantin perempuan disolek dan dipakaikan dengan baju pengantin. Selesai akad nikah dilakukan, pengantin lelaki akan masuk ke bilik pengantin perempuan untuk upacara membatalakan air sembahyang. Kemudian kedua-dua pengantin akan disandingkan di atas pelamin yang telah dihias indah. Majlis yang sama diadakan di rumah pihak lelaki. Dengan itu pasangan pengantin dianggap sebagai suami isteri yang sah dan mereka akan membentuk keluarga sendiri.

1.7 Konsep Perkahwinan

Perkahwinan ialah suatu hubungan antara seorang lelaki dan seorang perempuan dimana anak yang dilahirkan oleh perempuan tersebut diakui sah sebagai hasil daripada perkongsian kedua-dua pasangan tadi.

Gough E.K. mengatakan:

"Marriage is a union between a man and a women such that children born to the women are recognised legitimate offspring of both parents."

Berdasarkan definisi di atas, dapat dibuat rumusan mengenai konsep perkahwinan yagn terdapat dalam masyarakat Melayu. Bagi masyarakat Melayu, perkahwinan dapat dikatakan sebagai satu perkongsian hidup antara seorang lelaki dan seorang perempuan atau lebih tetapi tidak melebihi empat orang. Perkahwinan juga merupakan satu perjanjian sah yang mengikat kedua-dua pihak dengan tanggungjawab masing-masing.

Suami bertanggungjawab memberi nafkah lahir dan batin kepada isteri dan tanggungjawab isteri pula ialah menjaga kesejahteraan suami dan anak-anaknya.

Pengesahan terhadap perkahwinan dapat dilakukan mengikut cara langsung atau cara tidak langsung ataupun kedua-duanya sekali. Bagi orang-orang Melayu di Kampung Pengkalan Keriang, pengesahan perkahwinan secara langsung dilakukan menurut hukum Islam. Perkahwinan dilangsungkan secara akad nikah yang dilakukan oleh Imam atau Kadi dan disaksikan oleh wali pihak perempuan dan beberapa orang saksi dari kedua belah pihak lelaki dan perempuan. Akad nikah ini wajib kerana inilah yang mengesahkan hubungan di antara lelaki dan perempuan itu diterima oleh agama dan masyarakat.

Pengesahan secara tidak langsung terhadap satu-satu perkahwinan pula dapat dilihat dengan adanya majlis kenduri kahwin dengan menjemput seluruh penduduk kampung. Fungsi majlis tersebut ialah untuk menghebahkan atau memberitahu perkahwinan itu kepada orang ramai supaya kedua-dua pengantin itu diterima dan disahkan oleh masyarakat sebagai suami isteri.

Perkahwinan dilakukan bagi memenuhi kehendak-kehendak biologi iaitu "sexual needs". Ia bukan sahaja menghubungkan antara dua orang individu iaitu suami dan isteri malahan dapat menghubungkan antara dua keluarga iaitu keluarga isteri dan keluarga suami. Contohnya sebelum berlaku perkahwinan, keluarga perempuan dan keluarga lelaki saling tidak mengenali antara satu sama lain disebabkan tinggal berjauhan dan tidak pernah bertemu. Apabila

berlakunya perkahwinan di antara anak lelaki dan anak perempuan dalam kedua-dua keluarga tersebut, hubungan antara kedua keluarga menjadi erat. Jika kedua pasangan berasal dari kampung yang sama, ikatan perkahwinan juga mengeratkan lagi hubungan persaudaraan antara keluarga isteri dan keluarga suami.

Ikatan perkahwinan telah menentukan tanggungjawab bagi setiap pasangan suami isteri. Oleh itu kedua mereka wajiblah mengetahui tanggungjawab masing-masing dalam mengendalikan rumah-tangga agar kebahagiaan dapat dinikmati selamanya.